

mation of the future teachers' personality in the diocesan female colleges in Chernihiv region, the tendencies in development of regional education.

Key words: professional training, historical progress, pedagogical skill, educational technology.

[надійшло до редакції: 05.10.2012 р.]

УДК 947.7-056.87

Любов ШИЯН
(Вишневець)

Раїна Могилянка княгиня Вишневецька та її фундації задніпровським монастирям

Серед галереї українських жінок першої половини XVII ст. Раїна Могилянка княгиня Вишневецька займає непересічне місце. Яскрава особистість, вона увійшла в історію української православної церкви на зламі XVI–XVII ст. як одна з її найбільших доброчинців і захисників. До численних фундацій Раїни Вишневецької та її чоловіка Михайла Вишневецького (середина 1570-х – 1616), старости овруцького (в 1604–1616 роках) належить, зокрема, будівництво Прилуцького Густинського, Ладанського та Мгарського (Лубенського) монастирів у Лівобережній Україні.

З давніх часів доброчинність на Русі була проявом не тільки християнської доброчесності, але і ознакою знатного походження. Щедрість по відношенню до церкви та загалу вважалася однією з головних моральних цінностей серед представників вищого стану і була родовою традицією як в середовищі Вишневецьких, так і Могили.

Біографічних відомостей про Раїну Могилянку збереглося відносно небагато. Вона народилася близько 1589 р. і була найстаршою донькою з поміж шести дітей молдавського господаря Єремії Могили (?–1606). Її матір'ю була Єлизавета Лозинська – донька сенатора з Трансильванії. Серед інших дітей Раїна вирізнялася вольовим і енергійним характером. Ці риси характеру не тільки сприяли особливій прихильності до неї з боку батька, але й визначили її подальшу долю [1].

Упродовж століть Молдавське князівство в силу свого географічного положення перебувало у сфері політичних інтересів як Османської імперії, так і Польщі (Речі Посполитої). Наприкінці XVI ст. міждержавні стосунки стали вкрай напруженими. Всупереч волі короля Сигізмунда III, заради контролю над ситуацію в нижньому та середньому Подунав'ї, канцлер Ян Замойський зробив спробу утвердити панівні позиції Речі Посполитої в Молдавському та сусідньому Волоському та Семигородському князівствах [2]. Єремія Могила, як один із найвпливовіших молдавських урядовців (небіж тодішнього молдавського господаря Петра Рареша), тримався пропольської орієнтації й у 1591 р. з початком військової кампанії за підпорядкування Молдавії був змушений покинути країну. Дитинство Раїни пройшло на українських етнічних землях у маєтності Усте поблизу Снятина серед набожної родини Могили [3]. Уже набагато пізніше один із її найближчих родичів і учасник дитячих забав двоюрідний брат Петро Могила (1594–1647) стане одним зі світочів української православної церкви.

У 1595 р. за сприяння Речі Посполитої Єремія Могила став господарем Молдавії. Не зважаючи на своє відносно недовге правління (1595–1606), він, завдяки своєму по-

літичному таланту, сприяв швидкому відновленню миру в цьому неспокійному регіоні. Його щедра добродетель обмежувалася не тільки теренами Молдавії, але й сусідніми українськими землями. Ще в 1591 р. разом із братом Симионом він дає значні кошти на будівництво церкви Успіння Богородиці у Львові та стає покровителем Львівського братства. Згодом саме братчики стануть першими вчителями його дітей. Виховання принесло свої плоди. Всі члени родини Могил дотримувалися віри предків, а одна з сестер Ганна записалася до реєстру братства у 1630 р. Серед членів Львівського братства були й представники роду Вишневецьких: Адам (1566/1576–1621) та Михайло Михайлович, староста овруцький. У 1599 р. обидва беруть активну участь у з'їзді православної шляхти у Вільно, організованому на захист прав православної церкви. Сприяв Михайло Вишневецький і розвитку друкарства: у його володіннях була створена нова кирилична редакція Євангелії з поясненнями руською мовою; фінансував видання інших книг релігійного змісту [4].

У 1603 р. Раїна Могилянка одружилася з Михайлом Вишневецьким і внесла великий посаг маєтностями та готівкою у нову родину. В 1605 р. князь відписав своїй дружині віно на суму 50 тис. злотих, а згодом і дарчу на суму 100 тис. злотих, що на той час було значною сумою [5]. Подружжя володіли численними маєтками. Тільки задніпрянські лівобережні володіння Михайла Вишневецького тягнулися широкою смугою через теперішні Сумську, Полтавську, Черкаську та частину Чернігівської областей. Від гирла Сули і майже до Конотопа. Ці безмежні володіння, які так і називалися – “Вишневещина”, були здобуті головним чином ще наприкінці XVI ст. батьком Михайла Михайловича, Михайлом Олександровичем (1529–1584), старостою черкаським і канівським [6].

Раїна Могилянка мала надзвичайно великий вплив на свого чоловіка. Згодом це проявилось як у численних військових кампаніях, які організовувалися князем приватно на захист спадкових прав Могил, так і в добродетельних справах. У 1614 р. Михайло Вишневецький – не без впливу дружини – записується до Львівського братства. Він був одним із останніх потужних магнатів Речі Посполитої українського походження, які ревно захищали православ'я. У час, коли православна церква була дуже послаблена й вела боротьбу лише за своє існування, Михайло та Раїна Вишневецькі, завдяки своєму соціальному становищу, політичному впливу, майновій потужності й освіті, сприяють становленню нових монастирів. Слідом за братствами монастирі стають другим важливим чинником, який закладає підвалини для майбутнього національного відродження. Реорганізація церковної дисципліни, поглиблення монастирського духу, поширення освіти, друк книжок зміцнили становище церкви та її близькість із народом.

Засновниками першого монастиря у “Вишневещині” – Густинського під Прилуками – стали ченці з Київського Межигірського монастиря, які в березні 1614 р. вирушили з Києва “в страны восточные заднепрские, до державы благородного князя Михаила Корыбута Вишневецького”. Прохачем від братії перед фундаторами був монах Київського Печерського монастиря Ісаєя Копинський, майбутній київський митрополит. До своєї місії він готувався у схемі в печері протягом 16 років. Перші земельні надання від князя не забарилися, а вже через півроку густинські монахи знову прийшли до Вишневеця за новим фундушем для Ладанського скита на тій же р. Удай за 10 км від Густині. Про своїх фундаторів Густинський літопис з повагою говорить: “князь добродетелен бяше, княгиня же его, Раина Могилянка, зело благонарочита и благочестива бяше: зело бо любяше слуги Христови” [7].

Одній із найбагатших жінок свого часу в Речі Посполитій Раїні Могилянці судилася важка доля та коротке життя. Під час чергового молдавського походу в 1616 р. раптово помирає ще молодий Михайло Вишневецький. Проведені дослідження його праху в родовій крипті Вишневецької Вознесенської церкви в середині XIX ст. підтвердили наявність ознак отруєння [8].

У 27 років Раїна Вишневецька залишилася вдовою з двома малолітніми дітьми. Сину Ієремії (Яремі) тоді виповнилося 4 роки, доньці Ганні – 1 рік. До особистих утрат додалися обтяжливі судові справи, які неминучі при переході таких великих землеволодінь як Вишневещина в руки спадкоємців. Княгиня судилася з своїм швагером Юрієм Вишневецьким (бл. 1580–1618), каштеляном київським (1609–1618) упродовж декількох років, і тільки незадовго до смерті останнього отримала присуд Коронного Трибуналу на підтвердження її прав на родові володіння Вишневецьких у київському воєводстві, зокрема, на міста: Прилуки, Лубни, Ічню, Лохвицю, Михайлів (згодом Пирятин), Буромль, Жовнін, Хорол й інші [9]. Крім того, енергійна та підприємлива княгиня зберегла за своїми нащадками володіння на Поділлі та Волині, у т.ч. родовий Вишневець.

У січні 1619 р. Раїна Вишневецька на прохання Ісаї Копинського підтвердила раніше надані фондушні записи задніпровським монастирям і значно розширила їх. Підгірський скит був перетворений на жіночий Ладанський монастир. Окремим фондушем від 18 січня 1619 р. княгиня дозволила Ісаї Копинському на правах ігумена розпочати будівництво нового Мгарського монастиря під Лубнами, щедро нагородивши його землями й усіма правами. На будівництво були виділені кошти та будівельні матеріали, які залишилися від перебудови замку в Лубнах.

Для того, щоб гарантувати свою волю на майбутнє, княгиня склала тестамент: “А хто бы мел тую фундацію нарушати и касовати в потомные часы и одыймовати то, що есми надали раз тым святым местам, або на старожитную благочестивую восточную православную веру нашу настопувати и отменяти хотель, tedy нехай на нем будет клятва св. Отец 318, иже в Nikeи, и разсудится тот со мною перед маестатом Божиим” [10]. Звичайна для того часу формула написання подібного документу стала пізніше причиною різних інсинуацій, у т.ч. легенд, що княгиня Вишневецька прокляла своїх нащадків, зокрема, свого єдиного сина Ієремію за порушення її заповіту. А тому рід Вишневецьких чи, принаймні, його королівська гілка невдовзі вимерла. Ярема Вишневецький справді змінив віросповідання, проте сталося це тільки після повернення з освітньої подорожі у Європу в 1632 р. Не порушив князь і фундації задніпрянським монастирям, з одним тільки винятком, що відсторонив у 1638 р. Ісаю Копинського від управління ними, позаяк, на його думку, у діяннях останнього було багато зловживань [11].

Окрім щедрих фундацій задніпрянським монастирям, Раїна Могилянка княгиня Вишневецька – як і її чоловік Михайло Вишневецький – сприяла розвитку освіти та культури на українських землях. Ще в 1609 р. за 10 тис. злотих вона викупила у приватну власність маєтність Рахманів (сьогодні приміська зона м. Шумська Тернопільської обл.) й організувала там друкарню, де 12 березня 1619 р. було віддруковано знамените “Евангелие учительное або казанія на неделия през рок и на праздниги господские и нарочитих святых угодников Божих” з поясненнями Кирила Ставровецького (Транквіліона) [12].

Померла Раїна Вишневецька наприкінці 1619 р., і була похована у родовій церкві Вишневецьких у Вишневці. Її донька Ганна (1615–1647) була нареченою короля Вла-

дислава IV, проте так і не стала королевою Речі Посполитої. До кінця своїх днів Ганна Вишневецька зберегла віру своїх предків і відзначалася великою набожністю. Сину Раїни – Яремі Вишневецькому (1612–1651) судилося стати одним з найсуперечливіших політиків XVII ст., а внуку Михайлу Корибуту (1640–1673) – королем Речі Посполитої (1669–1673).

Монастирі, закладені Раїною та Михайлом Вишневецькими у XVII ст., на сьогодні всі діючі, являються значними релігійними та духовними центрами української православної церкви, поширюють євангельський закон про любов до ближнього, свого народу та людства взагалі.

Коротке ж і яскраве життя Раїни Могилянки княгині Вишневецької є прикладом установленості моральних цінностей серед представників української родової знаті ранньомодерної України. В наш час становлення незалежної української держави повернення з небуття таких історичних постатей має важливе суспільне та громадське значення.

Джерела та література

1. *Cojocariu A. Sucevita Monastery / A. Cojocariu. – Sucevita, 2006. – S. 18.*
2. *Зашкільняк Л. Історія Польщі / Л. Зашкільняк, М. Крикун. – Львів, 2002. – С. 145.*
3. *Chamańska I. Wisniewiecscy / I. Chamańska. – Poznań: Wydawnictwo Poznańskie. – 2007. – S. 122.*
4. Там само. – С. 121–122.
5. *Левицький О. Раїна Могилянка, княгиня Вишневецька / О. Левицький. – К., 1887. – С. III–IV.*
6. *Шиян Л. Вишневець та князі Корибути Вишневецькі / Л. Шиян. – Тернопіль : Горлиця. – 2006. – С. 21.*
7. *Левицький О. Вказана праця. – С. IV.*
8. *Шиян Л. Вказана праця. – С. 23.*
9. *Chamańska I. Вказана праця. – S. 125.*
10. *Левицький О. Вказана праця. – С. VII.*
11. Там само. – С. VII.
12. *Запаско Я. Пам'ятки книжного мистецтва. Каталог стародруків, виданих в Україні / Я. Запаско, Я. Ісаєвич. – Львів : Вища школа, 1981. – Кн. 1. – С. 39.*

Шиян Л.М. Раїна Могилянка княгиня Вишневецька та її фундації задніпровським монастирям
У статті подаються біографічні дані та висвітлюється добродійна діяльність одного з найзначніших українських фундаторів початку XVII ст. Раїни Могилянки княгині Вишневецької. З іменем княгині пов'язане становлення та розвиток трьох монастирів на задніпрянських лівобережних володіннях Вишневецьких: Густинського, Ладанського та Мгарського.

Ключові слова: Україна, Вишневецьчина, задніпрянські володіння, церква, фундації, Густинський, Ладанський та Мгарський монастирі.

Шиян Л.Н. Раїна Могилянка княгиня Вишневецька и ее фундации заднепровским монастырям

В статье приводятся биографические данные и анализируется благотворительная деятельность одного из самых значительных украинских фундаторов начала XVII в. Раины Могилянки княгини Вишневецкой. С именем княгини связано становление и развитие трех монастырей в заднепровских левобережных владениях Вишневецких: Густынского, Ладанского и Мгарского.

Ключевые слова: Украина, Вишневецчина, заднепровские владения, церковь, фундации, Густынский, Ладанский и Мгарский монастыри.

Shyian L.M. Raina Mohylyanka Princess Vyshnevetska and her charity for Zadniprovsyky monasteries
In this article it's described the biographical information and charity one of the most prominent

Ukrainian founders at the beginning of 17 century Raina Mohylyanka Princess Vyshnevetska. With the name of Princess is found the formation and development of the three monasteries in the Zadnyprianski (at the Left-Bank Dnepr) estates of Princess Vyshnevetsky: Hustynskiy, Ladanskiy and Mharskiy.

Key words: Ukraine, Vyshnevechchyna, Zadnypriansky estates, church, foundation, Hustynskiy, Ladanskiy and Mharskiy monasteries.

[надійшло до редакції: 30.06.2012 р.]

УДК 371.1(477.54)“1895/1913”

Галина ЯКОВЕНКО
(Харків)

Діяльність Харківського товариства взаємодопомоги учительок і виховательок (1895–1913)

Організація професійного захисту сучасних домашніх учителів – гувернанток і нянь – під час виконання їхніх обов’язків потребує ретельного вивчення та законодавчого закріплення на державному рівні. Тому вивчення позитивного історичного досвіду організації домашньої освіти наприкінці XIX – на початку XX ст., прийняттого для запозичення у сучасній практиці, є актуальним.

У вказаний період організація працевлаштування, підвищення кваліфікації, надання соціальної допомоги здійснювалося Товариством взаємодопомоги учительок і виховательок (далі – ХТВУВ).

Для написання даної роботи використані річні звіти ХТВУВ за 1895–1913 роки. Поки не віднайдена діловодна документація цієї установи від року її заснування (1890), та за період 1914–1917 років. За допомогою методів аналізу та синтезу, а також історико-генетичного, історико-системного, кліометричного висвітлено різні аспекти діяльності товариства та виділені питання, що потребують подальшої наукової розробки.

Метою даного дослідження є висвітлення основних напрямів організаційної та навчально-методичної діяльності професійної групи домашніх учителів, а також визначення її кількісного і якісного складу.

Домашня освіта була поширеною формою одержання знань серед дітей заможних верств населення. Допомогу батькам у підборі гувернантки, учительки чи бонни здійснювало товариство взаємодопомоги учительок і виховательок, що було засновано у Харкові 26 вересня 1890 р.

Станом на 1895 р. бюро ХТВУВ та дешеві квартири (для дійсних членів Товариства) розміщалися в Петровському провулку, в будинку К. і С. Попових, № 12 (нині пров. Короленка). В 1899 р. товариство придбало садибне місце за адресою вул. Зміївська (сучасний просп. Гагаріна) й власний буд. № 11. Місце розташовувалося у самому центрі Харкова, що було вельми зручним для всіх відвідувачів.

Ініціатором заснування ХТВУВ був М.М. Власовський (?–1897), за фахом – учитель молодших класів, мав широку спеціалізацію. За відомостями, наведеними у Харківському календарі, станом на 1892–1895 р. він обіймав посаду учителя підготовчих кла-